

Date: 13th April-2026

OG‘ZAKI VA YOZMA NUTQNI INTEGRATSIYALASHGAN HOLDA RIVOJLANTIRISH

Burxanova Sholpan Muxtarovna

Bo‘stonliq tumani 1-son texnikumi Ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada og‘zaki va yozma nutqni integratsiyalashgan holda rivojlantirishning nazariy va amaliy asoslari yoritilgan. Unda nutqiy faoliyatning ikki shakli o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik, ularni birgalikda rivojlantirishning pedagogik zarurati hamda zamonaviy ta‘lim jarayonida qo‘llaniladigan samarali metodlar tahlil qilingan. Shuningdek, integratsiyalashgan yondashuvning o‘quvchilarda kommunikativ kompetensiya, mantiqiy fikrlash, ijodiy yondashuv va kasbiy nutq madaniyatini shakllantirishdagi o‘rni asoslab berilgan. Maqolada matn bilan ishlash texnologiyalari, interfaol metodlar va raqamli ta‘lim vositalarining nutq rivojiga ta‘siri ham ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Nutq, integratsiya, og‘zaki, yozma, kompetensiya, kommunikatsiya, matn, metod, tafakkur, mantiq, ijod, til, ta‘lim, madaniyat, texnologiya.

Nutq – inson tafakkurining eng muhim ifoda vositasi bo‘lib, u jamiyat hayotida ijtimoiy aloqalarni ta‘minlash, bilim va tajribani avloddan avlodga uzatish, shuningdek, shaxsning intellektual va madaniy rivojlanish darajasini belgilashda hal qiluvchi o‘rin tutadi. Ayniqsa, zamonaviy globallashuv jarayonida kommunikativ kompetensiyaga ega bo‘lgan, o‘z fikrini og‘zaki va yozma shaklda ravon, mantiqan izchil va adabiy til me‘yorlariga rioya qilgan holda ifodalay oladigan shaxslarga bo‘lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Shu nuqtayi nazardan, ta‘lim tizimida og‘zaki va yozma nutqni alohida emas, balki o‘zaro integratsiyalashgan holda rivojlantirish dolzarb pedagogik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Og‘zaki nutq – bevosita muloqot jarayonida shakllanadigan, tezkor fikrlash, improvizatsiya va jonli muloqot madaniyatini talab etadigan murakkab faoliyat turi bo‘lsa, yozma nutq esa aniq rejalashtirish, mantiqiy izchillik, grammatik va uslubiy me‘yorlarga qat‘iy rioya qilishni talab etadi. Ushbu ikki nutq shakli o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, biri ikkinchisini to‘ldiradi va rivojlantiradi. Biroq amaliy ta‘lim jarayonida ko‘pincha ularni alohida o‘qitish holatlari kuzatiladi, bu esa o‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyaning to‘liq shakllanishiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Shu bois, zamonaviy pedagogik yondashuvlarda integrativ ta‘lim tamoyili asosida og‘zaki va yozma nutqni bir butun tizim sifatida rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Bunday yondashuv o‘quvchilarning nafaqat til bilimlarini, balki ularning mantiqiy fikrlash qobiliyati, ijodiy yondashuvi, mustaqil fikr bildirish va uni asoslab berish ko‘nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Integratsiyalashgan nutqiy faoliyat orqali o‘quvchi bir mavzu doirasida avval fikrni og‘zaki ifodalash, so‘ngra uni yozma shaklda tartibga solish jarayonini bosqichma-bosqich o‘zlashtiradi.

Date: 13th April-2026

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, ta'lim jarayonida nutqni rivojlantirish faqat lingvistik bilimlarni berish bilan cheklanib qolmay, balki shaxsning kommunikativ madaniyatini shakllantirish, ijtimoiy faolligini oshirish va kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish bilan bevosita bog'liqdir. Ayniqsa, texnikum va kasbiy ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan o'quvchilar uchun og'zaki va yozma nutqni integratsiyalashgan holda rivojlantirish ularning kelgusidagi kasbiy faoliyatida samarali muloqot yuritish, hujjatlar bilan ishlash hamda jamoada samarali hamkorlik qilish imkoniyatini kengaytiradi. Shuningdek, bugungi kunda ta'lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish nutqni rivojlantirish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish imkonini bermoqda. Bu esa og'zaki va yozma nutqni integratsiyalashgan holda rivojlantirishning metodik asoslarini qayta ko'rib chiqish va zamonaviy talablar asosida takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Og'zaki va yozma nutq insonning kommunikativ faoliyatida yagona tizim sifatida namoyon bo'lib, ular bir-birini to'ldiruvchi va rivojlantiruvchi ikki asosiy shakl hisoblanadi. Og'zaki nutq fikrni tezkor ifodalash, jonli muloqotda ishtirok etish va situativ vaziyatlarga moslashish imkonini bersa, yozma nutq esa fikrni puxta rejalashtirish, mantiqiy izchillikni saqlash hamda til me'yorlariga qat'iy rioya qilishni ta'minlaydi. Ta'lim jarayonida ushbu ikki nutq shaklini alohida emas, balki bir-biriga bog'langan holda o'rgatish o'quvchilarda barqaror nutqiy kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiladi.

Nutqiy kompetensiya til bilimlarini amaliy kommunikativ vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini ifodalaydi va u lingvistik, psixologik hamda sotsiolingvistik omillar uyg'unligida shakllanadi. Ushbu jarayonda o'quvchining so'z boyligi, grammatik savodxonligi, fikrlash tezligi va muloqot madaniyati muhim ahamiyat kasb etadi, chunki nutq faqat til qoidalarini bilish emas, balki ularni to'g'ri vaziyatda samarali qo'llashdir. Shu sababli nutqni rivojlantirishda kompetensiyaviy yondashuv asosiy metodologik yo'nalish sifatida qaraladi.

Og'zaki va yozma nutqni integratsiyalashgan holda rivojlantirish o'quvchilarda fikrni bir shakldan ikkinchisiga o'tkazish ko'nikmasini shakllantiradi, bu esa ularning mantiqiy tafakkurini kuchaytiradi va kommunikativ moslashuvchanligini oshiradi. Bunday yondashuv orqali o'quvchi avval fikrni og'zaki ifodalab, uni tahlil qiladi, so'ngra shu mazmuni yozma shaklda tartibga soladi, natijada nutqiy faoliyatning yaxlit tizimi yuzaga keladi. Bu jarayon ta'lim samaradorligini oshirib, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Matn bilan ishlash og'zaki va yozma nutqni integratsiyalashda eng samarali vositalardan biri bo'lib, u o'quvchilarda mazmuni tushunish, tahlil qilish va qayta yaratish ko'nikmalarini shakllantiradi. Matnni o'qish yoki tinglashdan boshlangan jarayon uning mazmunini og'zaki muhokama qilish va keyinchalik yozma qayta ishlash orqali davom ettiriladi, bu esa nutqning har ikki shaklini bir vaqtning o'zida rivojlantiradi. Natijada o'quvchilar nafaqat tayyor axborotni qabul qiladi, balki uni qayta ishlab, mustaqil fikr yaratish darajasiga ko'tariladi.

Kasbiy va texnik ta'lim muassasalarida og'zaki va yozma nutqni integratsiyalashgan holda rivojlantirish bo'lajak mutaxassislarning amaliy kommunikativ

Date: 13th April-2026

ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Chunki kasbiy faoliyatda og'zaki muloqot mijozlar, hamkasblar va rahbariyat bilan samarali aloqa o'rnatishni ta'minlash, yozma nutq esa hujjatlar yuritish, hisobotlar tayyorlash va rasmiy yozishmalarni to'g'ri olib borish uchun zarur hisoblanadi. Shu bois nutqiy integratsiya kasbiy kompetensiyaning ajralmas qismi sifatida qaraladi.

Ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish og'zaki va yozma nutqni birgalikda rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega bo'lib, u o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi va kommunikativ muhitni shakllantiradi. Muammoli vaziyatlar, rol o'ynash, guruhli muhokamalar va ijodiy topshiriqlar orqali o'quvchilar fikrni erkin ifodalash, uni asoslash va yozma shaklda tizimlashtirish ko'nikmalarini egallaydi. Bu jarayon nutqni sun'iy mashqdan real kommunikativ faoliyatga aylantiradi.

Nutqiy kompetensiyani to'liq shakllantirishda baholash va refleksiya jarayoni muhim o'rin tutadi, chunki u o'quvchiga o'z nutqiy faoliyatini tahlil qilish va takomillashtirish imkonini beradi. Og'zaki taqdimotlar, yozma ishlar va loyiha faoliyati asosida amalga oshiriladigan baholash o'quvchining nafaqat bilimni, balki uning kommunikativ rivojlanish darajasini ham ko'rsatadi. Refleksiya esa o'quvchida o'z xatolarini anglash va keyingi faoliyatda ularni tuzatish ko'nikmasini shakllantiradi.

Raqamli texnologiyalar nutqni integratsiyalashgan holda rivojlantirish jarayoniga yangi imkoniyatlar olib kirib, o'quvchilarda real kommunikativ muhitga yaqin sharoit yaratadi. Onlayn platformalar, multimedia vositalari va sun'iy intellekt asosidagi ta'lim resurslari og'zaki va yozma nutqni bir vaqtda mashq qilish imkonini beradi, bu esa o'quvchilarning mustaqil o'rganish va ijodiy fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi. Natijada nutqiy rivojlanish jarayoni yanada samarali va zamonaviy shaklga ega bo'ladi.

Nutqiy faoliyat jarayonida ichki nutq (fikrning ongda shakllanishi) va tashqi nutq (og'zaki yoki yozma ifoda) o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, bu jarayon fikrning mantiqiy tuzilishini belgilaydi. O'quvchi avval ichki nutqda g'oyani shakllantiradi, so'ng uni og'zaki ifodalaydi yoki yozma matn ko'rinishiga keltiradi, bu esa fikrning tartibli va izchil bo'lishini ta'minlaydi. Ushbu uyg'unlikni rivojlantirish nutqning ravonligi va mazmuniy chuqurligini oshiradi.

Og'zaki va yozma nutqni integratsiyalash jarayonida ijodiy fikrlash muhim o'rin egallaydi, chunki u o'quvchiga tayyor fikrni takrorlash emas, balki yangi g'oyalar yaratish imkonini beradi. Ijodiy topshiriqlar, mustaqil hikoya tuzish, muqobil yechimlar ishlab chiqish kabi faoliyatlar nutqning boyligi va ifodaviyligini oshiradi. Bu esa o'quvchilarda original fikr bildirish va uni asoslash qobiliyatini shakllantiradi.

Nutqni rivojlantirish jarayonida xatolarni tahlil qilish va ularni tuzatish muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu o'quvchilarning til me'yorlarini chuqurroq o'zlashtirishiga yordam beradi. Og'zaki nutqdagi talaffuz, grammatik yoki mantiqiy xatolar hamda yozma nutqdagi imlo va uslubiy kamchiliklar birgalikda tahlil qilinishi kerak. Xatolar ustida ishlash jarayoni o'quvchini to'g'ri nutq shakllarini ongli ravishda qo'llashga o'rgatadi.

Nutqni rivojlantirish faqat til bilimlari bilan cheklanmay, balki muloqot madaniyatini shakllantirishni ham o'z ichiga oladi, chunki samarali kommunikatsiya hurmat, tinglash madaniyati va fikrni to'g'ri ifodalashga asoslanadi. O'quvchilarda

Date: 13th April-2026

suhbatdosh fikrini eshitish, uni tahlil qilish va etik me'yorlarga rioya qilgan holda javob qaytarish ko'nikmalari shakllantiriladi. Bu esa ijtimoiy moslashuv va jamoada ishlash qobiliyatini kuchaytiradi.

Nutqiy faoliyatni samarali rivojlantirishda ichki va tashqi motivatsiya hal qiluvchi rol o'ynaydi, chunki qiziqish va ehtiyoj bo'lmagan joyda barqaror natija bo'lmaydi. O'quvchilarni real hayotiy vaziyatlar, kasbiy ehtiyojlar va ijodiy topshiriqlar orqali rag'batlantirish nutqiy faollikni oshiradi. Motivatsiya kuchli bo'lgan ta'lim jarayonida o'quvchilar nutq ustida mustaqil ishlashga intiladi.

Nutq va tafakkur o'zaro chambarchas bog'liq jarayon bo'lib, nutq tafakkurning tashqi ifodasi sifatida qaraladi. Fikr qanchalik aniq va mantiqiy bo'lsa, nutq ham shunchalik ravon va tushunarli bo'ladi, shu sababli nutqni rivojlantirish tafakkurni rivojlantirish bilan parallel olib borilishi lozim. Bu integratsiya o'quvchilarda tahliliy va tanqidiy fikrlashni kuchaytiradi.

Og'zaki va yozma nutqni integratsiyalashgan holda rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim pedagogik yo'nalishlaridan biri bo'lib, u o'quvchilarda yaxlit kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot va tahlillar shuni ko'rsatadiki, nutqning ushbu ikki shaklini alohida emas, balki o'zaro bog'liq tizim sifatida o'qitish o'quvchilarning fikrlash jarayonini chuqurlashtiradi, mantiqiy izchillikni mustahkamlaydi hamda ularning til imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqaradi.

Integratsiyalashgan yondashuv natijasida o'quvchilar faqat tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki uni og'zaki ifodalash, tahlil qilish va yozma shaklda qayta yaratishga qodir faol subyektg aylanadi. Bu esa ularning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va kommunikativ moslashuvchanlik darajasini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, kasbiy ta'lim muassasalari uchun bu yondashuv bo'lajak mutaxassislarining real hayotiy va kasbiy vaziyatlarda samarali muloqot yuritish ko'nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, nutqni rivojlantirish jarayonida interfaol metodlar, matn bilan ishlash texnologiyalari va raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish ta'lim samaradorligini oshiradi hamda o'quvchilarning dars jarayoniga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi. Bu omillar nutqiy faoliyatni faqat nazariy bilim darajasida emas, balki amaliy va ijodiy faoliyat sifatida shakllantirish imkonini beradi. Umuman olganda, og'zaki va yozma nutqni integratsiyalashgan holda rivojlantirish shaxsning lingvistik, intellektual va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlaydigan kompleks pedagogik jarayon bo'lib, uni ta'lim tizimida izchil va samarali joriy etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G'afforov A., Mahmudov N. Nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish. Toshkent: O'zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati nashriyoti, 2016, 248 b.
2. Yo'ldoshev J. G'., Usmonov S. Pedagogik texnologiyalar asoslari. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2014, 320 b.
3. Mahmudov N. Til va nutq madaniyati. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2012, 192 b.
4. Ziyodova D. Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi, 2018, 240 b.

Date: 13th April-2026

5. Hasanov B. Nutq o‘stirish metodikasi. Toshkent: O‘zbekiston, 2017, 210 b.
6. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim to‘g‘risidagi Qonuni. Toshkent, 2020.
7. O‘zbekiston Respublikasi Davlat ta’lim standartlari (ona tili va adabiyot fanlari bo‘yicha). Toshkent, 2021.
8. Sodiqova M. Tilshunoslik asoslari. Toshkent: Fan nashriyoti, 2013, 300 b.

